

POGLED S DRUGE STRANE

Govorili su mi da sam se rodila u godini u kojoj ni kruha na stolu nije bilo dovoljno. Bila je to godina u kojoj su nepozvani ljudi na tavanima kuća grabili žito u količinama utvrđenim po glavi kućanstva. I moju su glavu zbrojili. Nisam ja kriva što sam se rodila baš te godine i još k tome u veljači, kada bi škrinje ionako bile prazne i bez njihova dolaska. Srećom, ne sjećam se kako su ti ljudi izgledali, što su govorili i na koji su način čistili naš tavan. Ne sjećam se ni da li su kuću napuštali zadovoljna, ravnodušna ili žalosna lica. Pamtim samo očevo razočaranje pomiješano s bijesom i nemoći zbog toga što su zbrajali i moju tek rođenu glavu. U kući se izbjegavalo voditi razgovore o nepozvanim ljudima, o žitu i tavanu. Tako sam rasla mimo ružne stvarnosti, no ipak vrlo blizu nje. Moram priznati, želja mojih roditelja da me zaštite od gole istine o težini nepravde, bila je samo privremena, odgođena za neka kasnija vremena. U tom trenutku to je bilo razumno, jer ionako nisam mogla ništa izmijeniti, ni na što utjecati, nikoga zaštititi. Ta, bila sam mala i sama trebala zaštitu. Tako sam dobila priliku da na stvari gledam svojim neopterećenim očima. A od malena su mi oči bile otvorene. Slobodno sam stvarala svoj svijet zvukova, boja, prijatni, veselja, padova i uspona, djetinjeg iskustva posljedica za dobro ili loše učinjeno.

U godini mog rođenja, u četiri sela rodilo se toliko djece da smo, krenuvši u školu, popunili jedan cijeli razred. A razred je brojio tridesetdvoje đaka. S polaskom u školu počele su prve muke u vježbanju licemjerja većih razmjera. Pri odlasku u školu ukućane sam morala pozdraviti sa "Zbogom", a pri povratku sa "Hvaljen Isus". U školi se pozdravljalo sa "Zdravo". Velečasni Žunić je najbolje shvatio da djecu zbunjuju različiti pozdravi te je na nedjeljnoj misi protumačio da je "Zdravo" krasan, topao, ljudski pozdrav. Poslije smo ga ponosno izgovarali i kod kuće. Nisam razumjela objašnjenje koje je velečasni dao, ali sam bila zadovoljna što različitost pozdrava ne

predstavlja problem koji bi me opterećivao. Uskoro po polasku u školu, krenuo je i vjeronauk. Opet novi problemi za nas djecu. Velečasni je strogo postavljao pravila dolaska i suprostavljao se izostancima. U školi su pak tražili svoje i pretvarali se da su protiv odlaska djece na vjeronauk. Da se usklađenost nije mogla postići, vidljivo je iz zahtjeva učiteljice da se evidentiraju oni koji odlaze na vjeronauk. U našoj obitelji za taj je slučaj bila zadužena mama, koja je sasvim izjednačila moju obvezu odlaska u školu sa obvezom odlaska na vjeronauk. Tako su odrasli nama djeci stvarali problem, koji nismo mogli valjano razriješiti. Razred se podijelio na dvije grupe. U jednoj su grupi bili oni koji su priznali da odlaze na vjeronauk i ti su prošli loše. Među njima sam se i ja našla. U drugoj su grupi bili oni koji su išli na vjeronauk, ali su tvrdili da ne idu. Ti su dobro prošli. Tako je razred podijeljen na suradnike i odmetnike. Među suradnicima bili su u pravilu učenici s lošim ocjenama i ružnim ponašanjem.

Kada smo malo porasli i dobro izvježbali pisanje, dobili smo zadaću napisati sastav po slobodnom izboru. Obećano nam je da će najbolji sastav biti nagrađen i da će biti poslan u neki daleki grad ili selo. S puno dječjega žara prionula sam pisanju, koje sam od ranog djetinjstva jako voljela. Naročito kada sam mogla pisati po vlastitom izboru o događajima i ljudima koji su bili dio mogega svijeta. Napisala sam sastav "Pogled s druge strane". Bila je to topla, jednostavna pričica o našoj barunici Elizabeti Rauch Vučetić, koja je živjela u Martijancu. Učiteljici se moja priča nije svidjela, iako to nije tako izričito rekla. Rekla je da sam odabrala pogrešnu temu. To je značilo da moj rad neće biti nagrađen, niti će biti poslan u neko daleko mjesto. Bila sam vrlo tužna i uvrijeđena istovremeno. Nisam razumjela pogrešku u odabiru teme. Smatrala sam posebnom prilikom da s ljubavlju predstavim drugoj djeci tako posebnu osobu kao što je bila barunica.

Moje iskustvo sa barunicom bilo je izuzetno, uvijek jedan novi doživljaj. Pozdravljala sam je sasvim novim pozdravom "Küss die Hand", a obraćala joj se, kao i svi mještani, sa "Presvjetla". U njenom prisustvu uvijek sam bila vrlo tiha, pristojna, suzdržana, važna i značajna. Izgledalo bi kao da sam ušla u neki drugi svijet. Bila je vrlo zatajna, okrenuta svojoj unutrašnjosti. No, kada bi uspostavila kontakt, postala bi otvorena, ljubezna, upečatljiva. Bliska i daleka istovremeno. Često bi šetala stazicama parka oko dvorca. Čini mi se da je najviše voljela proljeće. Tada bi iz šetnje obavezno donjela ubranu visibabu, jaglac, ili cvijet bijele magnolije, koja je rasla na južnoj strani dvorca, okružena kuglasto obrezanim bušpanima. Gotovo pri svakom njenom izlasku, odšetala bi u park. Kao da ju u njem' čeka neko drago lice. Mislim da je park skrivao neku tajanstvenu moć, prostor u kojem je skrila svoju mladost, svoj život i svoje uspomene. Kroz park teče potocić, koji ima izvor u obližnjem Kazinščaku i koji je utjecao u jezero, umjetno izgrađeno uz samu cestu. Na izlasku iz jezera bila je mala hidrocentrala u kojoj je grof Rauch, baruničin otac, proizvodio struju. Barunica bi često zastajkivala na obali potocića i beskrajno dugo slušala njegov žubor, koji ju je umirivao i vodio uvijek iznova u njezin svijet, kojemu se gotovo svakodnevno vraćala. Barunica je vrlo brinula o svojem izgledu. Bila je vitke građe i najčešće obučena u uski šos duljine pola lista te kratku elegantnu jaknicu sa krznom oko vrata i šešikom, francuskom kapicom, ili tokicom na glavi. Gotovo uvijek je nosila rukavice, u zimi crne, a u ljetu heklane od tankog konca. U zimi bi šake stavila u krznene ili štofane "mufek". Najčešće je bila obučena u odjeću tamnosive i tamnoplave boje. Nosila je zatvorene elegantne cipele s poluvisokom potpeticom, a zimi poluvisoke čizmice. Iako je pripadala grofovskoj obitelji, u ophođenju s ljudima bila je jednostavna, prisna i svima bi na ulici odzdravljala, kojiput mahnula rukom.

Barunica je imala dva sina i dvije kćerke, Medicu i Marilicu, kako su ih zvali u obitelji. Kćeri su živjele u Austriji i rijetko su dolazile u Martijanec. Unuka Pilcika, Medičina kći, redovito je provodila školske ferije kod bake barunice u Martijancu. Pilcika je bila vrlo lijepa, živahna,

govorljiva. Posebno je bila sklona istraživanju na seljačkim dvorištima. Voljela je krave, konje, prašćice, verala se po drveću i zaljublivala u seoske dječake. Barunica bi je opominjala na njemačkom, a ona bi odgovarala na hrvatskom, tako da bi djeca oko nje znala za što ju baka kori. Voljela je Martijanec i ponašala se kao da tamo pripada. Svake bi nedjelje barunica išla na poldašnju misu, u pratnji učiteljice svoje djece, Ljubice Markulin, koju smo zvali Tante Pepsek te dvorkinje koju smo zvali Tante Murkek i koja je bila slovenskog porijekla. Za vrijeme ferija, u crkvi bi išla i Pilcika, koja bi unosila ogromnu živost svuda kuda bi prolazila. Barunica sa svojom pratnjom, misi bi prisustvovala na viktoriji, podkrovnom prostoru iznad sakristije. Bila je vrlo pobožna, što je bilo usklađeno s njenim graciозnim držanjem.

Zbog boljeg razumijevanja, potrebno je prisjetiti se da je nakon rata dvorac i grofovsko imanje nacionalizirano, a barunica je smještena u kuću u kojoj je živjela služinčad. Prema pričama, oduzeta joj je sva pokretna i nepokretna imovina. Ostale su slike - portreti članova obitelji, najnužniji namještaj, nekoliko lovačkih trofeja koji su bili izvješeni na ulaznom dijelu prostora i podsjećali na prošlo vrijeme, knjige i nešto suda. Dvorac je s vremenom pretvoren u učiteljske stanove. Osnovana je traktorska škola, kurs koji su pohađali traktoristi iz cijele bivše Jugoslavije. Dvorac nije nitko održavao te je propadao. Isto se desilo i sa svim gospodarskim zgradama, koje su kroz vrijeme služile raznim namjenama, od štala, skladišta, poljoapoteke, mljekare, do prostora za sklanjanje beskućnika. U dvorištu "marofa", kako se nazivao prostor bivšeg grofovskog imanja, održavale su se vatrogasne zabave na kojima bi prekrasno svirala limena glazba, čiji bi se zvuci razlijevali čitavim krajem. U vremenu kojem sam ja svjedok, dvorac i gospodarske zgrade pretvorene su u ruševne zgrade, neuredna i opasna izgleda, koji nije svjedočio o vremenu u kojem su mještani Matrijanca i okolnih sela, radeći na grofovom imanju, zarađivali za život. Cijele su obitelji bile zaposlene na "grofiji" radeći težačke poslove u polju, vrtu, kočijaške poslove sa volovima i konjima. Žene i djevojke su bile

kuharice, spremačice i pralje. U Martijancu nitko nije govorio o grofoviji s ružnim predznakom. Naprotiv, uz život na imanju, svaki je žitelj mogao naći neki svoj kutak, spas, mogućnost zarade, a sve je to utjecalo i na duhovni život sela i njegovu kulturu. Da bi bio koristan grofu, trebalo je prihvaćati nova saznanja i postupke te se osposobiti za takav zadatak. Moj je otac kao dječčić, u zemljanoj posudi zvanog putra, nosio koscima vodu sa izvora iz Kazinščaka te za to primao plaću u visini tričetvrtine plaće pravoga težaka. Kasnije je zadužen zapregom volova te je iz Meke vozio drva. Pred sam rat vozio je konjsku zapregu. Na vlastelinskom imanju je radio i njegov brat Lovra, zadužen sa zapregom konja i on je nastavio raditi na novoosnovanom "Poljoprivrednom dobru" puno godina nakon rata. Sestra Tilčika je radila u vešeraju. Ta veza sa "grofijom" rezultirala je prihvaćanjem pojedinih njemačkih izraza i njihovom, doduše često iskrivljenom primjenom. Tako smo i mi u svojoj kući u juhu stavljali grincajg, tjesteninu cijedili na durhšlag, vino pretakali kroz traktur, a za Božić kinčali krispan.

Moj pravi fizički susret s barunicom i njenim domom bio je 1956. godine, kada su moji roditelji dogovorili da ću, kao sedmogodišnja djevojčica, polaziti učenje njemačkog jezika u njenom domu. Učiteljica je bila Tante Pepsek. Dva puta tjedno u zakazano vrijeme odlazila bih u kuću pored dvorca, u kojoj je tada barunica živjela. Na učenje njemačkog dolazilo je još nekoliko djece iz Martijanca i okolnih sela. Svi koji smo polazili instrukcije njemačkog kod barunice, kasnije smo završili srednje škole i fakultete, iako to nije bilo vrijeme naklonjeno školovanju siromašne seljačke djece. Tijekom cijelog školovanja bili smo zapaženi znalci njemačkog jezika. Naši roditelji nisu bili u obvezi novčano plaćati instrukcije. Mama bi, želeći zahvaliti za trud učenja, povremeno poslala kakve poljoprivredne proizvode. Najviše ih je veselio putar koji je mama izrađivala kod kuće u drvenoj "tujici". Ja bih tada za uzvrat nosila mami koji bonbon i obavezno pozdrav te poruku da sam dobra učenica. Pri dolasku u baruničinu kuću, vrata bi otvarala dvorkinja Tante Murkec, koja bi uvijek imala pripremljenu neku šalu, a onda bi netragom nestala u svoj prostor

kuhinje, lijevo od ulaznih vrata. Ja bih se popela stepenicama u potkrovlje, u malu sobicu, sasvim drugačije uređenu od naših hiža. U sobi su bile smještene niske ladičaste komode i okrugli stolić, na kojem su stajale knjige i slikovnice. Na malom tanjuriću dočekala bi me jedna keksica ili bonbon. Stolac na kojem sam sjedila imao je drveni rukonaslonjač i prilično veliki dio za sjedenje. Sobica je imala mali balkon s pogledom prema parku i dvorcu. U vrijeme mojega dolaska, barunica bi bila u šetnji parkom. Kada se vratila u kuću, znala sam da je vrijeme instrukcija pri kraju. Ona bi nam se priključila i obavezno provjerila kako je danas bilo te da li sam naučila nešto novo. Tante Pepsek je pri tom razgovoru bila tiha, bez uplitanja u moj razgovor sa barunicom. Danas mi se čini da je imala jasan zadatak, jer i ona je bila, iako učiteljica, ipak samo "težak" sa specifičnim zadaćama. Nemam osjećaj da ju je u takav rang svrstala barunica, više je ličilo kao dobrovoljni izbor i osjećaj za mjesto koje ti pripada. Tante Pepsek je primjenjivala metode individualnog učenja, putem slikovnica, igrica (poput igre "Hampelmann"), učenja pjesmica kroz čiji bi sadržaj učila o lijepom ponašanju, o razlikovanju pravde od nepravde, dobra i zla, o dopuštenom i zabranjenom. Najljepše je bilo za dan Svetog Nikole (Nikolaus, Nikolaus, komm im unser Haus) i za Božić. Nakon dobro svladanog ranodječjeg programa, krenula sam u školu. Paralelno s učenjem pisanja slova u školi Tante Pepsek bi mi pokazivala slova gotice te sam istu naučila uspoređujući goticu i latinicu. Za tu usporedbu morala sam vrlo dobro učiti i u redovnoj školi. Danas mi je jasno da je Tante Pepsek, kao dobar duh, bdjela i držala kontrolu nad učenjem i u redovnoj školi. Eto, tako se igrom slučaja, u mojem djetinjstvu ispreplitao svijet koji je bio namjenjen svoj djeci, sa svijetom koji sam imala posebnu sreću da u njega uđem i da me on u mnogočemu određuje kasnije u životu.

U međuvremenu, barunica je odselila u Austriju i tamo umrla. Tante Pepsek pokopana je na martijanečkom groblju. U kuću u kojoj je živjela barunica, uselili su meni nepoznati ljudi.

1997. godine, uz prugu pored parka susret dvoje sudionika u životu grofovske obitelji iz vremena od prije pedeset i više godina. Staračkim

licem u lice, prepoznaju se. Progovore tečnim martijanečkim izričajem. On, moj otac, nekadašnji težak i kočijaš na grofovskom imanju, a ona, baruničina kćer Marilica. Bez obzira na veliki odmak vremena, oboje su osjetili radost. Ta, povezuje ih uspomena na djetinjstvo i mladost koje vrijeme nije izbrisalo bez obzira na stranu na kojoj su bili. Grofovskoj ili težačkoj. Vrijeme je, doduše, dosta toga izmiješalo, prikazalo na svoj način. Trebalo je gotovo pola stoljeća za povratak na svoje. Da li prekasno ili na vrijeme? To sada i nije važno. Važno je da se na dvorcu i okolnim zgradama vrše ozbiljni građevinski radovi na spašavanju od potpunog propadanja. Daj, Bože, da se obnovi cijeli Martijanec!